

UKRAJNA

A NAGY FÖLDRAJZI fölfedezéseket követő gyarmatalapítások korában egy lengyel író csodálkozott, hogy akkor, amikor a hollandusok és portugálok „az antipódusok és az új világ” uraivá lesznek, a lengyelek a hozzájuk tartozó szomszédos országról nem tudnak annyit, mint a batáviai Nyugat-Indiáról. Az országot, melyről a lengyel író szólt, kisoroszkok lakták s a hatalma tetőpontján álló lengyel birodalom része volt. Az oroszok földjeiről és népeiről azonban nemcsak a lengyelek tudomása volt hiányos, hanem — és még inkább — az Európa közepén és nyugatán élő többi nemzeteké is. A Visztulától keletre szélesedő óriási téren százados nehéz ködök terültek el, melyek a nyugatiak számára idegen és zárt világot takartak. Ez az ismeretlen zárt világ a szélesebb európai köztudat számára először a XIX. században tárulkozott ki, elsősorban a nagy oroszok — Puskin, Gogol, Turgenyev, Dosztojevszkij, Tolsztoj — írásaiban. E halhatatlanok műveiben az orosz népi egyéniség egyetemes vonásokat kapott, a mélyzengésű erkölcsi és társadalmi kérdések az egyetemes oroszország, sőt ezen túl a nagy emberi közösség kérdéseiként szólaltak meg s misztikus fényben világosodott meg az egyetlen és szent Oroszország és a szláv apostolságra hivatott orosz lélek arca.

Akinek az orosz népiség Gogolék és Dosztojevszkijék írásaiban jelent meg, nem gondolhatott arra, hogy az itt egyetemes vonásokkal előlépő orosz népi egyéniségen a valóságban hasadások és törések mutatkoznak. Pedig ezek a hasadások és törések a távoli századokban indultak meg, hagyományokat tápláltak tehát és tovább tenyésztek a XIX. században a nagyszláv gondolat mélyén is, a hatalmi viszonyok szerint közeledve vagy távolodva, hogy a kor áramlatának megfelelő politikai fogalmazáshoz és valósuláshoz jussanak. Az orosz népi alkat hasadásait keresve, nem azokra az idegen népekre — lengyelekre, baltiakra, finnugorokra, a kaukázusi, turkesztáni és szibériai töröktatar és mongol népcsoportokra — kell gondolni, melyeket a hatalmas birodalom a Csendes-óceántól Sziléziáig uralma alá vetett, hanem magára az oroszországra, az orosz tömegben mutatkozó népi különbségekre. Maga az orosz népiség is különböző testvéri szláv elemeket foglal össze: nagy-, kis- és fehérorszokat. Ezek közül számra nézve a nagyorszoké az elsőség, lélekszáma meghaladja a hatvanmilliót, de a kisoroszkoké is megközelíti a negyvenmilliót,

míg a fehéroroszok számra és jelentőségre egyformán hátraszorulva, alig érnek el hatmilliót. A cári birodalom és örököse, a szovjetország birodalom a nagyoroszok alapítása. Ezzel szemben a kisorosz politikai mozgalom arra irányul, hogy a kisoroszok lakta területre külön politikai szervezetet építve, a birodalmon belül vagy esetleg kívül saját országa keretében biztosítsa az elkülönített kisorosz népiség és művelődés fenntartását.

A kisorosz mozgalom, mint minden nemzeti törekvés, a múltból igyekszik igazolást meríteni s a kisoroszok szellemi vezetői elsősorban a kievi Oroszországra mutatnak elődként, mely a IX—XI. századokban az oroszág első állami építménye volt. A kievi birodalom egyesítette először a keleti szlávokat, akiknek a Dnyeper és Pripet folyók környékén sejtett őshazából keletre, délre és északra történt elhúzó-dása a népvándorlások korában, a VI—VII. századokban indult meg, ugyanakkor, amikor más szláv csoportok nyugatra és a Balkán-félszigetre sodródtak. A később három orosz nyelvű keleti szlávok a IX. századig nemzeti kereteket meghaladó politikai szervezeteket nem alakítottak s a politikai szervezkedés a IX. században is csak a germán eredetű varégek kezében indult meg. A varégeknek a germán Észak és a bizánci birodalom kereskedelmi forgalmát a keleti szlávok földjén keresztül lebonyolító harcos és élelmes kereskedő népe hódoltatta és egyesítette a szlávokat s a Kiev székhellyel kialakuló birodalomnak dinasztiát adott. A birodalomalapító varég Rurik utódai távoli hódító hadjáratokat vezettek, az orosz népet bevezették a bizánci kereszténységbe s az ószláv nyelvű szertartásba átültették a keleti egyházi műveltséget. A bizánci ortodoxiában korán elmosódtak a varég államalapítás germán nyomai s az ortodoxia átvételével az oroszág a hanyatló és utóbb elbukó Bizánc politikai és egyházi örököse lett. A kievi birodalom a XI. század első felében uralkodó Nagy Jaroszláv alatt élte fénykorát: birodalma jóformán minden oroszot összefogott, büszke és győzelmes seregek ura volt, fővárosa, Kiev, az „orosz városok anyja“ virágzó vallási és művelődési központ volt s tekintélyének és mintegy rangjának elismeréseként, családja és a nyugati világ előkelő uralkodóházai, a lengyel Piastok, az angolszász, a norvég, a francia királyok s a magyar Árpádok között rokoni kötelékek jöttek létre.

A Jaroszláv uralmában kicsúcsosodó első orosz birodalom súlypontja valóban a kisorosz területre esett, A kievi birodalmat kisorosz államalakulatnak tekinteni mégis történeti szemlélet lenne. Ez az állami keret ugyanis nemcsak a kisoroszokat ölelte fel, hanem a keletre terjeszkedés útján levő nagyoroszokat is, az ilmen-tói Novgorodtól a középvolgavidéki Suzdalig. Az állami megszervezés is tulajdonképpen a varégek műve volt s e szervezés is csak Rurik utóda, Oleg idejében, a IX. század második felében tolódtott át Novgorod környékéről a kievi vidékre. A kievi birodalom azonban kisorosznak elsősorban azért nem tekinthető, mert a három keleti szláv nyelv, a nagy-, kis- és fehérorosz a közös ó-orosz nyelvből csak később, a XIII. század elején kezdett kiválni és elkülönülni, A fejlődés további során hangfejlődésével ugyan legjobban a kisorosz távolodott el, a

kievi birodalom korában, a IX—XI. századokban azonban ez a folyamat — a természetes nyelvjárási különbségeket meghaladóan — még meg sem indult. Annál kevésbé lehet beszélni külön kisorosz népiségről és ilyen külön népiségtől áthatott sajátos államalkotásról. A nyelvi és népi különválás útjait éppen a kievi állam felbomlása egyengette, mert e felbomlás nyomán az oroszországot századokon keresztül különböző hatalmi keretek osztották meg s a földjére zuhogó viharokban a kis- és nagyorosz népi alaprétteg eltérő népi hatásokat fogadott magába. A kievi földön az oroszország természetesen mindig érezte a hely génuszának hatását, az első birodalom, az első egyházi főség és az első műveltség nagy történeti élménye tovább szállt a jövőendő nemzedékekre s büszke hagyományává lett a következő századok során kialakult kisorosz tudatnak.

A kievi birodalom bomlása mindjárt Jaroszláv halála után megindult. Az oroszok nagy mező fejedelemségekre szakadozott s a versengő fejedelmi rokonok között örökös háborúzások dúltak. A fejedelemségek között az elsőbbséget még évtizedekig tartotta az elhanyagolt birodalom magva, a kievi nagyfejedelemség, de a XII. század derekán ezt a szerepet is elvesztette. Kiev lehanyatlása után az orosz tartományok közül erős fejedelmi vezetők alatt átmenetileg a keleti szélre eső Suzdal és a nyugati Galícia emelkedett ki, de a XIII. században a Magyarországot is rombadöntő tatárság csapásai alatt elenyésztek az oroszország hatalmi szervezetei. A nagy keleti nomádbirodalmak késői örököseként jelentkező s központilag kiépített szervezetével egységesen fellépő tatár hódítókkal szemben a széthúzó orosz fejedelemségek sorra elbuktak s századokra valóságos birtokai vagy adófizető vazallus függvényei lettek a tatár államnak, mely a nagy nyugati vonulat után leszakadva az ázsiai tömbről, a Káspi- és Fekete-tengerek felett Aranyhorda néven alakult meg. A tatár uralomtól csak néhány északi fejedelemség s az orosz népi terület délnyugati része menekedett meg. Az utóbbi a tatár invázió után fokozatosan a fölemelkedő lengyel és litván országok részévé lett. A lengyel Hedvig — Nagy Lajos királyunk leánya — s a litván Jagelló házassága következményeként 1386-ban egyesült a lengyel és a litván állam s a birodalom, melynek súlypontja a lengyel oldalra billent át, legnagyobb határával keleten egészen Szmolenszkig, délen pedig a Fekete-tengerig terjedt. Az az orosz terület tehát, melyen a XIII. század eleje óta az elkülönülés útján járó kisorosz nyelvet beszélték s így a kisoroszország otthona volt, jóformán teljesen lengyel-litván uralom alá került.

Az orosz nép tehát ekkor már a nyelvi különválás folyamatát élte és így a tatár és a lengyel-litván uralom közötti megosztása annál is inkább hatott népiségére, mivel a két uralom eltérő, sőt ellentétes művelődési formát képviselt s különbözőek voltak a vérségi feloldódások lehetőségei is. A tatár uralmat szolgáló orosz fejedelemségek felépítése, kormányzati és katonai szervezete a keleti tatár államétól kölesönöztetett s a fejedelemségek ígahúzó népe jóformán minden nyugati kultúrbefolyástól elzárva keleti vonásokat vett fel s ez vallási orthodoxiájában is kifejezésre jutott. A nagyorosz nép tatárverű

keveredésen esett át és jelentékeny mértékben oldott fel magába finnugor elemeket is, mikor a volgavidéki erdőségekben lakó finnugor törzsekre is rátelepedett. A tatár uralom láncá csak két évszázad múltán kezdett a nagyorosszág testéről lehullani, mikor a moszkvai fejedelemség fölött felkelt az eljövendő új orosz birodalom csillaga s Hunyadi Mátyás kortársa, az orosz földeket egyesítő III. vagy Nagy Iván a XV. század végén megtörte a hanyatló tatár imperializmust.

A tatár szolgaság lerázása s a kibontakozó moszkvai birodalom következményei a kisorosszágot még sokáig érintetlenül hagyták: az első kisorosz zöm a lengyel-litván uralom köréből csak 300—400 év után, a XVII. század második felében került át a terjeszkedő új orosz birodalomhoz. Ez a hosszú különélés természetesen elősegítette, hogy a némi török és lengyel keveredésen is áteső kisorosszágban az eltérő népi jegyek kikristályosodjanak és hogy a közös ó-oroszból a XIII. századtól kezdődő lassú fejlődés folyamán külön orosz nyelviség alakuljon ki. A kisorosszágot a hosszú lengyel-litván uralom alatt bizonyos gyenge szálak fűzték a nyugati művelődési körhöz is, a kisorosz szellemiség egyik arcával Lengyelországon keresztül Nyugat felé tekintett, hiszen megérintette a humanizmus árama is. Így a különböző népi és művelődési hatások elvetették a később politikai formulába önthető külön kisorosz öntudat magjait.

E tudat politikai megjelenése nem nyúlik messzebb a XVIII—XIX. századoknál, gyökerei azonban a lengyel-litván uralom századaiban keresendők, miként ugyanitt található meg a kisorosz államiság földrajzi fogalmának eredete is. Lengyelország ugyanis, mely az 1569. évi únióban a litvánok által hódított területeket is egységes birodalmába foglalta össze, a birodalom délkeleti szélén, a kisorosz terület e szegélyén önkormányzattal rendelkező s hovatovább már csak névleges függőséget fenntartó határvidéket szervezett a bebetörtő tatárok ellenében. E dnyepermenti határvidék az „Ukrajna” nevet viselte s e név a valóságban „határszéli terület”-et jelent. Később e név alá került a kisorosz népi terület többi, nyugatra eső része s a pusztává tett keletdnyeperi vidék is, melyet a tatárság visszaszorítása után kezdett a kisorosszág kitelepülő rajaival benépesíteni. E rajok a Donig eljutottak s magukkal vitték a kisorosszág politikai fogalmát felöltő Ukrajna nevet is. Az Ukrajna név tehát csak a XVI. század óta él, előbb egy katonai rendeltetésű határterület, majd új értelemhez jutva az egész oroszországi kisorosz terület megjelöléseként, de csak a XIX. század óta jelölik a kisorosszokat „ukrán” néven, a politikai elkülönülésre irányuló törekvések szimbólumaképpen. E névalakulásban azzal a szokatlan esettel találkozunk, mikor nem a népnév adja az ország és az államiság nevét, hanem egy késői területnévből mesterséges képzéssel születik meg a népnév.

Abban, hogy a kisorosszág politikai fogalmának neve a dnyeperi határvidék nevéből született meg, e határvidék önkormányzatának erős politikai hagyományán túl az a mélységes nagy történeti élmény játszott közre, amit a dnyeperi határterület kisorosz kozáksága, ez a harcos végvári magyarságra oly sokban emlékeztető pompás katonaelem s ennek életformája, küzdelme és célja jelentett az egész oroszország,

de elsősorban a kisoroszság életében. Az atamán vagy hetman vezetése alatt katonai osztagokban és katonai fegyelemben élő, harcra nevelt és nagyerejű kozákság a kisorosz nép legiőbb, legbátrabb fiait fogadta magába az egész kisorosz területről. A kozákok bármikor készek voltak a reájuk támadó tatár hadakkal a halálos leszámolásra, vagy a zaporogi táborból s a dnyepermenti sellőktől védett palánkjaikból kirobogva, végigportyázni a tatár földeken. A dnyeperi kozákság hosszú küzdelmei az oroszország hősi korának szépségeit őrzik, a harcosok emlékét legendák övezték s vitézi tetteiket még a múlt században is kobzosok énekelték a nép körében. „A kozákság egészen különös megnyilatkozása volt az orosz erőnek“, „az orosz jellem ebben az időben és ezen a földön hatalmas széles lendülettel, erőteljesen robbant ki“ — írja Gogol a Bulyba Tárász-ban, a dnyeperi kozákok époszi erejű regényében.

A dnyeperi Ukrajna kozákjainak történeti jelentőségét és a nép leikébe mélyedt maradandó hagyományát csak növelik azok a harcok, melyeket a Dnyepertől visszafordulva oly gyakran vívtak uraikkal, a lengyelekkel. Megújuló felkeléseiket a lengyel katolizáló törekvések s a földesurak elnyomása alatt szenvedő nép panaszai váltották ki. A jezsuita barát, a lengyel földesúr és zsidó árendása, aki mindent, olykor még templomokat is — bérbe vett, — ezek voltak azok a tényezők, melyek a kisorosz parasztságot a lengyelekkel szemben gyűlöltre indították s a robotoló, de az orthodox vallásához görcsösen ragaszkodó szegény kisorosz parasztságnak fiaiból összeverődő kozákság valóságos védőpajzsa lett. Független katonai szervezete révén vállalni tudta e harcokat s a természetes fejlődés következménye volt, hogy akkor, amikor a lengyel hatalom összetartó ereje meggyengült s egyidejűleg egyre áthatóbb lett a már Ázsiában is hódító moszkvai birodalom kisugárzása, a dnyeperi kisorosz kozákság kiharadt a lengyel birodalomból s az új orosz birodalom kezére adta magát. 1654-ben történt ez, mikor Chmelnyczkj hetman az önkormányzat fenntartásának feltételével országát a moszkvai nagyfejedelem hatalmára bízta. Természetesen most csak a kozákság hatalma alatt álló kisorosz terület tért az új orosz állam határai közé, de a XVIII. században Lengyelország fokozatos felosztása során — Galícia kivételével, mely Ausztriáé lett — az összes kisorosz területek az immár cári orosz birodalomba olvadtak.

Az orosz birodalomba a kozákállam népi és politikai hagyományával és önkormányzati jogainak fenntartásával lépő Ukrajna fenntartott jogai és kiváltságai a következő 120 év alatt megsemmisültek s a kisoroszkok megkülönböztetés nélkül soroztattak a birodalom oroszai közé. A központilag megszervezett abszolút monarchiák korszaka ez nyugaton is, de a tatár despotizmus moszkvai öröksége és a XVIII. században életre kelő pánszláv gondolat is az egységesítés és központosítás felé tolt a fejlődést. A különállás lebontása egyházi téren indult meg; a kievi metropolita 1685-ben a moszkvai patriarcha alá rendeltetett s a moszkvai orthodoxia egyik hathatós eszközzé lett a kisorosz tudat elenyésztetésében. A kiváltságos különállás megvonását siettetette Mazeppa hetman szerencsétlen kalandja,

mikor a kozákokat — bár a kisorosz nép rokonszenve nélkül — a Nagy Péter ellen vonuló XII. Károly svéd király mellett hadba szólította. A pultavai csatában a svéd király seregével és nagyhatalmi állásával elbukott Mazeppa felkelése is és Nagy Péter 1720-ban bezáratta a kisorosz nyelvű iskolákat és megtiltotta a kisorosz könyvek kiadását. A század második felében II. Katalin betetőzte az egységesítő munkát, megszüntette a hetmani tisztséget, kormányzóságot szervezett mint a többi orosz területen s a kisorosz törvények helyébe minden téren az egységes orosz törvényeket állította, lerombolta a túlélő és korszerűtlen zaporogi kozáktábor s a kisorosz parasztságot az orosz muzsikok közös tengerébe ömlesztette.

Ukrajna tehát a XVIII. században eltűnt az orosz birodalom térképéről, de megszületett nyomában az „ukrán“ politikai mozgalom. A kisoroszország körében titkos társaságok alakultak s ezek élesztették a hamvadó öntudatot, költői és írói támadtak a kisorosz nyelvnek s ezek állottak a belső mozgalom élére. A mozgalom a XX. századra megteremtette a politikai szervezet formáit, a század elején egybehívott első dumában jelentékeny számban képviselt ukrán párt jelent meg. A mozgalom politikai célja: önálló Ukrajna a birodalomban. A birodalomtól elszakított független ukrán állam halvány álmokképe csak kiélesedett helyzetekben és a mozgalom szélsőséges pontjain állók, elsősorban a külföldön élő emigránsok lelkében ködlött fel.

Az ukrán mozgalom kibontakozásában és gyarapodó lendületében jelentékeny szerep jutott Kelet-Galiciának, mely a Habsburgmonarchia kebelében elkerülte az oroszországi kisorosz földekre szakadt nehéz sorsot. A lengyel uradalmak kisorosz parasztjainak helyzetét már Mária Terézia, majd II. József enyhítette s az utóbbi kisorosz nyelvű egyetemet, teológiai szemináriumot és népiskolákat állított fel. Ezeknek szép feladat jutott a kisorosz mozgalom szellemi alapjainak kiművelésében. E tekintetben az újabb évtizedekben a kisoroszok népszerű költőieről elnevezett Sefcsenko-társulat végzett nagy munkát. A szabadabban mozgó galíciai szervezkedés arccal állandóan az oroszországi testvértömeg felé fordult s ebben az időben Galiciát sokan tekintették a feltámadó nagy Ukrajna „Piemont“jának.

A cári Oroszország összeomlásakor, 1917 tavaszán a központi hatalmak támogatásával önálló Ukrajna született. Már április elején ukrán nemzeti tanács alakult s az év őszén kimondatott az önálló ukrán állam. Ezzel a központi hatalmak Breszt-Litovszkban külön békét kötöttek, de a központi hatalmak bukása után a sorsára bízott Ukrajna a szovjetbirodalom prédája lett. Azóta Ukrajna a szovjet 9 „szövetséges köztársaság“-ainak egyike, területe itt 447.600 négyzetkilométer s lakosainak száma ekkor 26 millió volt, ebből közel 20 millió kisorossal. 1932-ben a lakosság száma közel 33 millióra emelkedett már, változatlanul 80% kisorosz többséggel.

Napjainkban sok szó esik egy olyan önálló Ukrajna megteremtéséről, mely a szovjetorosz birodalomból kiszakadva, egyesítené mindazokat a területeket, melyeken kisoroszok lagnak. Ez elgondolás szerint tehát az orosz birodalmat elhagyó kisorosz anyaterülethez

hozzá kellene forrasztani Lengyelország és Románia igen jelentékeny részeit, sőt a történelmi Magyarország kárpáti rutén földjét is, melynek rutén lakói félezer éven át szakadoztak ide a kárpátokontúli kisorosz vidékekről. Ez az ukrán állam tehát Ungvártól a Donig érne s így ismeretlen új szereplőként lépne a történelem színterére.

Az önálló nemzeti és állami létnek mindenekelőtt az önálló nemzeti egyéniség és a belőle sarjadó öntudat az alapja. Azok, akik a kisoroszoknak önálló állami életformát követelnek, reá szoktak mutatni, hogy a kis- és nagyoroszok a történelem folyamán eltérő népi keveredéseken estek át s külön nyelvet is beszélnek. Megállapítják, hogy míg a nagyoroszok hosszúkás fejűek, szőkék, kékszeműek és vérmérsékletükre nehézkesek, addig a kisoroszok inkább rövid fejűek, barnásszőkék, sötétszeműek, nagytermetűek és élénk temperamentumúak. A kisorosz falvakat gazdag lombosítór borítja s a szalmafodeles kis parasztházakat virágos kertek öltöztetik vidám hangulatba. A nagyorosz falvakban nincsenek fák, zöldelő lombok és színes kertek, kopárság és mélabú terül el rajtuk. Más ott a ruházkodás, a gazdálkodás és mások a szokások is.

Az ilyen érvekkel szemben a másik oldalról arra szoktak hivatkozni, hogy hasonló eltérések minden nagy, egyébként közös állami keretben élő nép körében található. Hivatkozni szoktak már a múltban is Németország északi és déli németjeire, akik között állítólag nagyobbak lennének a faji és nyelvi különbségek s az ilyen érveléseket valóban éppen a mi nemzedékünknek kell átértékelnie, melynek hatalmas élményül adatott meglátni a minden németiségeket egyetlen nagy közösségbe formáló népi gondolat diadalát. Vájjon az orosz lelkiség nem munkálódik-e minden faji és nyelvi eltérések és az életforma különbségei felett az orosz közösség irányában, nem fonódnak-e összefűző hatalmas szálak az oroszországban is? Dosztojevskij szinte vallásos imádatlal borult le az „egységes pravoszláv Oroszország“ gondolata előtt s a vérbeli kisorosz születésű Gogol kozákja, Tárász is a cárt hívja s az orosz egységet álmódja, mikor a lengyelek által alája rakott máglya lángjai már felcsapnak hozzá: „Megálljatok csak, eljön még az ideje s majd keservesen megtanuljátok, mit jelent az igaz orosz hit! Már most is félelem gyötri a közeli és messzi népeket, de elkövetkezik az orosz földön a cár uralma s nem leszen olyan hatalom a földön, aki meg nem hajol majd előtte!“ Itt már egyenesen a szláv messiánizmus, a nagyszláv gondolat csendül felénk, melyet éppen az oroszország melengedett leginkább szívéen s amely teljesen aligha hamvadt el a szovjettakaró alatt.

A faji és nyelvi különbségek mellett, melyek az orosz egység gondolatának mindenkori búvölő ereje szerint nőnek meg vagy fognak el, az ukrán önállósági mozgalom a történelmi hagyományokból merít még erőt. A kievi birodalom hagyománya azonban a kisoroszországot egyáltalában nem állítja szembe külön nemzeti testként a nagyoroszországgal, hiszen Kiev éppen az első orosz politikai egységet jelenti. A kievi birodalom hagyománya tehát a mai orosz lelkiségben az elsőbbséget, a régibb és oroszabb oroszt jelenti s vájjon nem éppen akkor nyílnék-e meg Kiev előtt az út arra, hogy egy új orosz nemzeti

egység kikristályosodási góca legyen, ha leválaszthatnák a moszkvai szovjet birodalom testéről?... Ilyen lehetőség gondolata, miként gróf Bethlen István emlékezetes újévi újságcikke tanúsítja, a gyakorlati politika síkján is feltűnhetik.

A kisoroszk másik nagy történeti hagyománya, a tatár és lengyel-litván hódítások által életre keltett dnyeperi kozák-állam — miként láttuk — mindjárt az orosz birodalomba tért, mikor a lengyel állam ereje nem tudta tartani a feltörő nagy orosz hatalommal szemben. A kozákokat a cár szolgálatába vezető Chmelnycykj hetman a kisoroszk népi költészetnek máig népszerű alakja, annak dacára, hogy a hetman kikötései a kozákság különállásának megtartására igen hamar elenyésztek a birodalomban. Mazeppa és emléke iránt azonban, aki a kozákokat a cár ellen szólította fegyverbe, a kisoroszk nép nem tudott felmelegedni.

A történeti hagyományok tehát, ha táplálják is a kisoroszk tudatot és hízelegnek neki, olyan önálló és független ukrán állam megteremtésére, mely az orosz birodalomtól teljesen elszakítva, tehát nyilvánvalóan annak akaratával szemben s így ellenségesen jönne létre, a kisoroszk népet nem ösztönzik. Magában a népben az ellenszenv a nagyoroszokkal szemben, ha a politikai mozgalom vezetői szembe kerültek is a moszkovita hatalommal, a történelem tanúsága szerint, engesztelhetetlenül sohasem lobogott fel s azokat a zendüléseket is, melyek utóbb a kisoroszk földön fel-feltörték, elsősorban társadalmi indítékok mozgatták nem is az orosz egység gondolata, hanem a rendszer ellen, mint ugyanakkor a nagyoroszk földön is a hasonló megmozdulások.

Azon az oldalon, ahol Ukrajna független államisága elé kétkedéssel néznek, arra is reá szoktak mutatni, hogy az önállóságnak a geográfiai viszonyok nem kedveznek. A kisoroszk népi vonal a nagyoroszszággal szemben nem biztosít természetes határt s a kis- és nagyoroszk települések az egész vonal mentén igen összekeverednek. Mikor a tatárok végül a krími félszigetre szorultak s megnyílt a betelepülők számára a dnyeper-doni mező, ez östermékenységgű földekre olyan nagy vándorlás indult meg a nagyoroszk vidékekről is, hogy az egykorúak egyes vidékek elnéptelenedéséről panaszkodtak. A kisoroszk népi vonal tehát nem világos és nem természetes és Hettner heidelbergi tanár két évtizeddel ezelőtt megírta, hogy „a kísérlet, mely Ukrajna politikai önállóságát az ország belső szerkezetére alapozza, hajánál fogva előráncigálnak látszik.“

Nemzeti egyéniség és öntudat, történeti hagyomány, geográfia az államalkotásnak különböző megítéléssel mérlegelt fundamentumai lehetnek, — Ukrajna önálló államiságának kérdése mindenesetre elsősorban hatalmi kérdés. Az orosz birodalom számára Ukrajna nemcsak a mesebeli termékeny gabonaföldeket s nemcsak az oroszországi vasérc- és széntermelés nagy hányadát szolgáltató bányákat jelenti, hanem jelenti mindenekelőtt a Fekete-tengert, melynek vizei felett már az első kievi nagyfejedelmek tekintete szállt Bizánc felé; jelenti tehát a nagyhatalmi politikát is. Az önálló Ukrajnáért meg kell harcolni s mivel a kisoroszk, ha eljutnának is valaha a harcig, ezt a biro-

dalommal szemben sikerrel nem vállalhatnák, az elszakadás kezdettől fogva csak idegen hatalom és pedig Oroszország régi ellenfele, a német hatalom támogatásával látszott megvalósíthatónak.

A német-ukrán kapcsolatok a XVIII. század végére nyúlnak vissza, mikor Oroszország és a felemelkedő Poroszország között háború lehetősége tűnt fel a láthatáron. A kis orosz nemesség köréből, mely háborgott a kozákállam utolsó bástyáit is lerontó II. Katalin ellen, kiküldött jelent meg Berlinben s bár itt barátságos fogadtatásra talált, érdemleges választ nem vihetett haza. Ezentúl a német politika távoli horizontján újólag fel-felderengenek az önálló Ukrajna körvonalai. A krími háborúban előkelő német politikai körök fontolgatják Ukrajnának Oroszországtól való elszakítását s 1887/88-ban, mikor Oroszország ismét háborúban állott, Bismarck is számításba vette a független Ukrajna megalapításának lehetőségét. 1888 február 2-án mondott nagy beszédében sokatmondóan juttatta kifejezésre, hogy „a természetes szükség nem kívánja, hogy az oroszok és ukránok egy állam kötelékébe tartozzanak.“ A világháborút megelőző német-orosz feszültség idején és a világháború folyamán az eddigieknél határozottabban bontakozott ki és jutott világos megfogalmazáshoz a német törekvés. Ekkor már egész irodalma volt a kérdésnek s kifejtett a nagyszabású elgondolás, hogy az orosz birodalom romjain és a függő viszonyba állítandó Ukrajna síkjain keresztül híd épüljön a német keleti terjeszkedés számára. Németország számára — hangzott el egy előadáson a porosz képviselőházban a világháború alatt, amely kitézte a „Helgolandtól Bagdadig“ büszke kereskedelem-politikai jeligét, a szabad Ukrajna nemcsak az egyenes utat jelenti a Perzsa Öbölhöz és India csodaországához, ahonnan Anglia túlnyomóan meríti anyagi segédeszközeit. Ukrajna — miként az előadás címe megjelöli — „Deutschlands Brücke zum Morgenland“.

Ha a törekvés ilyen határozott megszövegezésben állott is a közvélemény nyilvánossága előtt, maga a hivatalos német politika mindig rendkívül nagy óvatossággal és körültekintéssel kezelte az ukrajnai kérdést. Valóban ez a kérdés az orosz birodalom életérdekén kívül más hatalmi érdekeket is érintett. Ma is így van s ha a diadalmas német erőnek e hatalmi érdekek ellenében mégis sikerülne lábra állítani a független, önálló Ukrajnát, ugyanazzal a megfeszülő erővel is kell állandóan tartania, mert ha ezek a feszülő erők megernyednek vagy más ellensúlyozó erőre akadnak, kiszámíthatatlan új hatalmi elrendeződések indulhatnak meg.

A magyarságot az ukrajnai kérdés a rutén föld sorsán túl is közelről érinti s szorongó lélekkel figyeli a végtelen orosz tér fölé sűrűsödő fellegeteket. Félelmes erők útjába vetve, vájjon milyen megpróbáltatások felé sodor végzetünk? ...